

๖๑. กฎแห่งกรรมและกฎกรรมของสัตว์

The Law of Action and the Individual Ownership of Action

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2015

ความสำคัญของบทความ

จุดเริ่มแรกในการปฏิบัติธรรมนั้น คือ ความศรัทธาในพระศาสนา ที่แสดงตนว่าเป็นพุทธศาสนิกชน หรือที่เรียกว่า “พุทธบริษัท ๔” ได้แก่ “ภิกษุ-ภิกษุณี-อุบาสก-อุบาสิกา” อย่างไรก็ตาม ก่อนอื่นต้องศรัทธาเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาแห่งพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “ตถาคตโพธิสัทธา” คือ เชื่อในพระปริชาสามารถในการตรัสรู้ของพระองค์ ต่อจากนั้น จึงเชื่อศรัทธาในพระธรรมของพระองค์ ตามด้วยอริยสาวกของตถาคต ที่เรียกความเลื่อมใสศรัทธานี้ว่า “รัตนัตถยสัทธา” (พระพุทฺธ-พระธรรม-พระสงฆ์) ในอันดับถัดไป คือ การศึกษาและลงมือปฏิบัติภาวนาตามพระธรรมคำสั่งสอนของตถาคต โดยทำความเข้าใจถึงหลักทฤษฎีหรือหลักปรัชญาในพระพุทฺธศาสนาของเราทั้งหลายอย่างละเอียดถี่ถ้วน แนวคิดหลักของพระสัทธรรม คือ “หลักมัชฌิมาปฏิปทา” หมายถึง “ทางสายกลางแห่งปัญญา” ที่ยึดถือข้อประพฤติปฏิบัติด้วยสัมมาปฏิปทาอันยิ่ง ที่เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยอัฏฐังคิกมรรค” ได้แก่ (๑) อธิปัญญาสิกขา คือ สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ (๒) อธิศีลสิกขา คือ สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ และ (๓) อธิจิตตสิกขา คือ สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ โดยกำหนดแนวทางการศึกษา ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” คือ “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” ทั้งหลายทั้งปวง ต่างมีจุดมุ่งหมายในการดับกิเลสและทุกข์ทั้งปวง ด้วยกระบวนการคิดให้เห็นธรรมทั้งหลายตามที่เป็นจริง ที่เรียกว่า “อริยสัจ ๔” สำหรับแก่นแท้ของพระศาสนานั้น คือ “กรุณา” กับ “ปัญญา” อันเป็น “โพธิสมภาร” เพื่อความเป็นพุทธะ คือ (๑) ผู้รู้-ไม่ทำความชั่วทั้งปวง (๒) ผู้ตื่น-ทำความดีให้เพียบพร้อม (๓) ผู้เบิกบาน-ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ตนประกอบกิจในศาสนาอันเป็น “กุศลกรรม” คือ เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับ “กรรม ๓” ได้แก่ “กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม” ฉะนั้น การกระทำใน ๓ ทาง นั้น ย่อมเกิดขึ้นตามความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใส ในพระธรรมเกี่ยวกับ (๑) “กฎแห่งกรรม” คือ เชื่อในการกระทำ และผลของการกระทำนั้น = *กัมมผลสัทธา* และ (๒) “กฎกรรมของสัตว์” คือ เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ทำอย่างไรก็ได้ผลอย่างนั้น “*ทำดีย่อมได้ดี-ทำชั่วย่อมได้ชั่ว*” = *กัมมัสสทกตาสัทธา* อีกนัยหนึ่ง ผู้รักษาจิตใจเป็น “*อธิศีล*” (ศีล ๕-ศีล ๘-ศีล ๑๐) เจริญจิตตภาวนาจนเป็น “*อธิจิตต์*” (รูปฌาน ๔) ย่อมเจริญปัญญาจนเป็น “*อธิปัญญา*” (ญาณ ๑๖) ด้วยมุ่งหมายถึง “*จตุตถฌานจิต*” ย่อมเกิด “*ปัญญาเห็นกรรมทั้งหลายแห่งปรมาตมสัจจะ*” ได้แก่ *นามรูปปริเฉทญาณ-ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ๑ ปัจจยปริคคหญาณ-จุตูปปาตญาณ-ทิพพจักขุญาณ ๑* นอกจากนี้ รวมทั้ง “*วิชา*” คือ *ความรู้แจ้ง-ความรู้วิเศษ* ได้แก่ “*อิทธิวิธิ (อิทธิจิต)-ทิพโสตญาณ-เจโตปริยญาณ-ทิพพจักขุญาณ-ยถากัมมุปคตญาณ-อดีตังสญาณ-อนาคตังสญาณ-ปัจจุปปันนังสญาณ*” ที่ทำให้เกิดปัญญาเห็นกรรมทั้งหลาย ทั้ง “*กิเลส-กรรม-วิบาก ของวิญญะตนเองและของวิญญะผู้อื่น*” ในเวลาเดียวกัน.

บทความที่ ๖๑ ประจำปี ๒๕๕๘ – กฎแห่งกรรมและกฎกรรมของสัตว์

ถ้าผู้ที่แสดงตนเป็น “พุทธมามกะ” ได้นั้น เพราะว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นของเรา ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน ผู้ประกาศตนว่าเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา นั่นคือ บุคคลดังกล่าวนี้ย่อมมีความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใสด้วย “ตลาคตโพธิสัตถา” คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตลาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๕ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง ฉะนั้น ความเป็นพุทธศาสนิกชนนั้น ถ้าไม่มีความเชื่อใน ๔ อย่าง นี้ ก็ไม่น่าจะเป็น “พุทธะ” อย่างแท้จริง เพราะมีผลต่ออุปนิสัยในการปฏิบัติของตน ที่เรียกว่า “สัตถา ๔” ดังนี้

“สัตถา ๔” หมายถึง (๑) เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล (๒) ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งชื่นใจ สนุกใจเชื่อมั่น มีใจแน่วแน่มุ่งมั่นไปตาม ไปปรับคุณภาพดีในบุคคลหรือสิ่งนั้นๆ หรือ (๓) ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดี ไม่ลู่ไหล ตื่นตูมไปตาม ลักษณะอาการภายนอก ฉะนั้น ความศรัทธา นี้ ไม่ใช่ความหลงใหลมกมาย ได้แก่

- (๑) “อากมนสัตถา-อากมนียสัตถา-อากมนสัตถา” คือ ความเชื่อความมั่นใจของพระโพธิสัตว์ อันสืบมาจากการบำเพ็ญสังฆบารมี (ทศบารมี) ที่เรียกว่า “โพธิสมภาร-มหาโพธิสมภาร” คือ ปฏิบัติอันยิ่งยวด เพื่อการตรัสรู้ถึง “ความเป็นพระพุทธเจ้า”
- (๒) “อริคมสัตถา-อริคมสัตถา” คือ ความเชื่อมั่นของพระอริยบุคคล ซึ่งเกิดจากการเข้าถึงด้วยการบรรลุธรรมเป็นประจักษ์ ตามพระสัจตสุสานของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า
- (๓) “โอกัปปนสัตถา-โอกัปปนียสัตถา-อริโมกขสัตถา” คือ ความเชื่อหนักแน่นสนิทแน่วเมื่อได้ปฏิบัติก้าวหน้าไปในการเห็นความจริง ที่เรียกว่า “อนุศาสนิปาฏิหาริย์” คือ *ปาฏิหาริย์คืออนุศาสนิ* นั่นคือ คำสอนเป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัศจรรย์ ซึ่งเป็นเรื่อง “วิริยะ (ขันติ)-ปัญญา”
- (๔) “ปสาทสัตถา” คือ ความเชื่อที่เป็นเพียงความเลื่อมใสจากการได้ยินได้ฟัง นั่นคือการสดับฟังธรรม การสนทนาธรรม หรือการแสดงพระธรรมของผู้รู้ สัตบุรุษ ปราชญ์แห่งมุณี อริยบุคคล อริยสาวกตลาคต เป็นต้น ข้อนี้ไม่สาธารณะแก่พวกลัทธินอกพระพุทธศาสนา ได้แก่ “อัญญเดียรถิย-ปริพาชกเดียรถิย-เดียรถิย-ตติถิยะ-อลัชชี” หรือพวกวัฏฏวิบัติ ที่เรียกว่า “ตติถิยปักกันตะ” คือ ผู้ไปเข้ารีตเดียรถิยทั้งเป็นภิกษุ อุปสมบทอีกไม่ได้

เมื่อเกิดความเลื่อมใสและศรัทธาในพระพุทธศาสนาเช่นนี้แล้ว และค่อยเชื่อศรัทธาในพระรัตนตรัย ที่เรียกว่า “รัตนัตถยสัทธา” คือ มีความยึดมั่นใน “พระพุทธ-พระธรรม-พระสงฆ์” อันเป็นสรณะที่พึ่งของชีวิตอย่างแท้จริง ในขั้นตอนนี้ เป็นการเริ่มต้นด้วยปัญญาเห็นธรรม คือ **ให้ความสำคัญในการทำความดีให้แก่ตนเอง** นั่นคือ “การกระทำด้วยกุศลเจตนา” (กุศลกรรม) ด้วยความฉลาดและรอบรู้ในเหตุแห่งความเจริญไพบูลย์ของชีวิต เห็นคุณค่าในตนเองที่จะทำกรรมดี นั่นคือ “สัทธา ๒” อันแสดงเป็น “กฎธรรมชาติ” (Natural Law) ที่อธิบายเกี่ยวกับ “การกระทำกับผลที่เกิดขึ้น” ได้แก่

- (๑) “กฎแห่งกรรม” ที่เป็นการเชื่ออย่างมีเหตุผลใน “กัมมัตถา-วิปากัตถา” คือ เชื่อกรรม เชื่อการกระทำ และ เชื่อผลของกรรม ที่เรียกอีกอย่างว่า “กัมมผลสัทธา”
- (๒) “กฎกรรมของสัตว์” ที่เป็นการเชื่ออย่างมีเหตุผลใน “กัมมัสสกตาสัทธา” คือ เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตัวเอง นั่นคือ “ทำดีได้ดี-ทำชั่วได้ชั่ว”

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเล็งเห็น “ความสำคัญทางพฤติกรรม-การกระทำของมนุษย์” ที่เรียกว่า “กรรม” อันมี “เจตนาที่นึกคิดในใจ” ทำหน้าที่ในการควบคุมหรือปรุงแต่งกิจกรรมนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็ “กุศลกรรม” หรือ “อกุศลกรรม” ก็ตาม ตัวตนของมนุษย์ที่แท้จริง คือ (๑) “ร่างกาย-รูปกาย” และ (๒) “จิตใจ-นามกาย” ที่ประกอบด้วย “ชีวิตินทรีย์” เมื่อรวมกัน เรียกว่า “ธรรมกาย” คือ ที่ประชุมธรรมทั้งหลายแห่งเบญจขันธ์ ได้แก่ “รูป-เวทนา-สังขาร-สัญญา-วิญญาณ” ธรรมทั้งหลายย่อมเกิดจากตรงนี้ กรรมทั้งหลายเกิดอุบัติจากที่ตรงนี้ จิตทั้งหลายมีมูลเหตุจากตรงนี้ และปัญญาทั้งหลายก็กำเนิดจากตรงนี้ นอกจากนี้ สัจธรรมอันเป็นธรรมชาติก็วิวัฒนามาจากตรงนี้ การพิจารณาตนเองเป็นภายใน ย่อมพิจารณาเห็นตนเองเป็นภายนอก เช่นกัน การพิจารณาย่อมทำด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อให้เกิดการหยั่งรู้และความรอบรู้ ทุกอย่างมี “ใจเป็นประธาน” ดังเช่น พุทธพจน์ของ “หลวงปู่ทา จารุธัมโม” วัดถ้ำซบมีด ต. จันทิก อ. ปากช่อง จ. นครราชสีมา ว่า:

รู้อยู่ที่ใจ ครอบงำที่ใจ เห็นอยู่ที่ใจ
เพ่งอยู่ที่ใจ กำหนดอยู่ที่ใจ
ให้เห็นความแจ้ง ความสว่าง ความสงบ ขึ้นในใจ

อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและเห็นด้วย “ญาณทัสสนะ” และ “ปัญญาญาณ” ซึ่งเป็นการเห็นด้วย “ปัญญาหยั่งรู้สภาวะธรรมอันเป็นปรมาตถสัจจะ” (ขตา ปชาน) ตามสภาพเป็นจริง ที่เรียกว่า “ยถาภูตญาณทัสสนะ-ยถาภูตญาณ” ซึ่งเกิดจากการบำเพ็ญเพียรเจริญภาวนากัมมัฏฐาน ที่ประกอบด้วย ๒ อย่าง มีปฏิสังขตด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” ได้แก่ (๑) “สมถภาวนา-สมถพลัง-เจโตวิมุตติ” คือ รูปฌาน ๔ กับ อรูปฌาน ๔ โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ที่เรียกว่า “จรรณะ” (จรรณะ ๑๕) คือ ความประพฤติ-ปฏิบัติเครื่องบรรลิวชิชาด้วยความประพฤติประเสริฐ และ (๒) “วิปัสสนาภาวนา-วิปัสสนาพลัง-ปัญญาวิมุตติ” คือ อนุปัสสนา ๗ อนุปัสสนา ๑๐ ญาณ ๑๖ วิปัสสนาญาณ ๕ มหาวิปัสสนา ๑๘ ที่เรียกว่า “จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง” หรือ

เรียกย่อว่า “วิชา” (วิชา ๓-วิชา ๘) คือ ความรู้แจ้ง-ความรู้วิเศษ-ความรู้ประเสริฐ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงเป็น “องค์สัตพัญญู” (สัตพัญญูญาณ-จักขุ ๕ = พระจักขุอันเป็นสมบัติของพระผู้มีพระภาคเจ้า คือ มังสจักขุ-ตาเนื้อ ๑ ทิพพจักขุ-ตาทิพย์ ๑ ปัญญาจักขุ-ตาปัญญา ๑ พุทธจักขุ-ตาพระพุทธรเจ้า ๑ สมันตจักขุ-ตาเห็นรอบ) ประการสำคัญยิ่ง พระพุทธเจ้าทรงมีพระปรีชาหยั่งรู้อบสามารถเห็นธรรมทั้งหลายโดยไม่วิปริตที่จริงแท้แน่นอน ไม่เป็นอื่น ที่ประกาศพระศาสนาสืบมาถึงปัจจุบันนี้ได้ ด้วยอำนาจแห่ง “ตถาคตพละญาณ ๑๐” ที่เรียกว่า “ทศพละญาณ” ดังนี้

“ทศพละญาณ” หมายถึง พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ ที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือลีลนาท ประกาศพระศาสนาได้มั่นคง ได้แก่

- (๑) “ฐานาฐานญาณ” ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือ รู้ “กฎธรรมชาติ” เกี่ยวกับขอบเขตและขีดขึ้นของสิ่งทั้งหลายว่า อะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ และแค่ไหนเพียงไร โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม เกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคล ซึ่งจะได้รับผลกรรมที่ดีและชั่วต่างๆ กัน
- (๒) “กรรมวิปากญาณ” ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อนระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่ว ที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน
- (๓) “สัตพัตถคามินีปฏิปทาญาณ” ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง คือ สุขคติ-ทุกข์ หรือพ้นจากคติ หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่อรรถประโยชน์ทั้งปวง กล่าวคือ ทิฏฐุชัมมกัตถะ-ประโยชน์ปัจจุบัน สัมปรายิกัตถะ-ประโยชน์เบื้องหน้า หรือ ปรมัตถะ-ประโยชน์สูงสุด คือ รู้ว่าเมื่อปรารถนาจะเข้าถึงคติหรือประโยชน์ใด จะต้องทำอะไรบ้าง มีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร
- (๔) “นानาชาตญาณ” ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ เป็นอนเนก คือ รู้สภาวะของธรรมชาติ ทั้งฝ่าย “อุปาทินนทสังขาร” (สังขารที่กรรมยึดครองหรือเกาะกุม ได้แก่ อุปาทินนธรรม) และฝ่าย “อนุปาตินนทสังขาร” (สังขารที่กรรมไม่ยึดครองหรือเกาะกุม ได้แก่ อนุปาตินนธรรมทั้งหมด เว้นแต่ “อสังขตธาตุ” คือ “นิพพาน”) เช่น รู้จักส่วนประกอบต่างๆ ของชีวิต สภาวะของส่วนประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งลักษณะและหน้าที่ของมันแต่ละอย่าง อาทิ การปฏิบัติหน้าที่ของชั้นวัย อายตนะ และธาตุต่างๆ ในกระบวนการรับรู้ เป็นต้น และรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น
- (๕) “นानาวิมุตติญาณ” ปรีชาหยั่งรู้ภูมิคือ รู้อัชยาศัย ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ แนวความสนใจ เป็นต้น ของสัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นไปต่างๆ กัน

- (๖) “อินทริยปริปรียัตตญาณ” ปรินชาหยังรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริยของสัตว์ทั้งหลาย คือ รู้ว่า สัตว์นั้นๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แคไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีอินทริยอ่อน หรือแก่กล้า สอนง่าย หรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่
- (๗) “ฌานาทิสังกิลเสาทิญาณ” ปรินชาหยังรู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว การออกแห่งฌานวิโมกข์ สมาธิ และ สมาบัติทั้งหลาย
- (๘) “ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ” ปรินชาหยังรู้อันทำให้ระลึกภพที่เคยอยู่ในหนหลังได้
- (๙) “จตุปปาตญาณ” ปรินชาหยังรู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม
- (๑๐) “อัสวักขยญาณ” ปรินชาหยังรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระปริชาญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในนั้น ส่วนใหญ่เกี่ยวกับ “กรรม” เพราะฉะนั้น องค์ความรู้ดังกล่าวนี้ จึงเกี่ยวกับการให้บุคคลเลือกประพฤติกิเลสอันเป็นกุศลแก่ชีวิตตนเอง นั่นคือ “กุศลธัมมานุโยค-การหมั่นประกอบกุศลธรรม” แต่พระธรรมของพระองค์นั้น คงประมวลรวมลงที่ “พุทธโอวาท ๓” เพื่อเปลี่ยนกรรมหรือการตัดกรรมใหม่ปิดกรรมเก่า ไม่ให้เกิดขึ้นอีก ดังนี้

“พุทธโอวาท ๓” หมายถึง *ประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักใหญ่ ๓ ข้อ* ซึ่งรวมอยู่ใน “*โอวาทปาฏิโมกข์*” ที่ทรงแสดงในวันเพ็ญ เดือน ๓ ที่บัดนี้เรียกว่า “วันมาฆบูชา” ได้แก่

- (๑) สพุพปาปสฺส อกรรม “ไม่ทำความชั่วทั้งปวง”
- (๒) กุสลสฺสุปสมฺปทา “ทำแต่ความดี”
- (๓) สจิตฺตปริโยทปนํ “ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์”

เพราะฉะนั้น “พุทธโอวาท ๓” ดังกล่าวนี้ จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับ “กฎแห่งกรรม-กฎกรรมของสัตว์” นั่นคือ

- (๑) เป็นผู้รู้ – ไม่ทำความชั่วทั้งปวง คือ อธิปัญญาสิกขา = สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ นั่นคือ เริ่มด้วยปัญญา
- (๒) เป็นผู้ดี – ทำแต่ความดี คือ อธิศีลสิกขา = สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ นั่นคือ ดำเนินด้วยปัญญา
- (๓) เป็นผู้เบิกบาน – ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ คือ อธิจิตตสิกขา = สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ นั่นคือ นำไปสู่ปัญญาอันยิ่ง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงให้มุ่งเน้นประพฤติกิเลสตนด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยอัฏฐังคิกมรรค” ที่ดำเนินไปตาม “แนวทางสายกลางแห่งปัญญา” ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ที่ประมวลลงที่ “ไตรสิกขา” (ศีล-สมาธิ-ปัญญา) เพื่อให้เกิด “ปัญญาเห็นธรรม” (ญาณทัสสนะ) กับ “ปัญญาตรัสรู้” (สัมมาโพธิญาณ) นั่นคือ “อริยสัจ ๔” คือ (๑) “ทุกขสัจ-ทุกข์อริยสัจ” คือ ความจริงอันประเสริฐกับสภาพแห่งทุกข์ (๒) “สมุทัยสัจ-ทุกข์สมุทัยอริยสัจ” คือ ความจริงอันประเสริฐกับเหตุแห่งทุกข์ (๓) “นิโรธสัจ-ทุกข์นิโรธอริยสัจ” คือ ความจริงอันประเสริฐกับสภาวะที่ปราศจากกิเลสและทุกข์ (๔) “มรรคสัจ-ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ” คือ ความจริงอันประเสริฐกับการเจริญปฏิบัติอันยิ่งเพื่อดับกิเลสและทุกข์ เรียกสามัญว่า “ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค” ในกระบวนการตัดกรรมไม่ให้เกิดขึ้นอีก คือ การเจริญ

อริยมรรค (อริยมรรค ๔-อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยสังข์ ๔) โดยให้พิจารณาถึงจริยาความประพฤติที่เกิดควบคู่กับอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยสัมพันธ์กับ “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์” (อริยมรรค ๔ = โสดาปัตติมรรค-สกทาคามิมรรค-อนาคามิมรรค-อรหัตตมรรค โดยมุ่งดับสังโยชน์ทั้ง ๑๐ อย่าง) ดังนี้

- (๑) **สัมมาทิฐิ** เพราะประพฤติด้วยการทำนิพพานให้ประจักษ์ = **ทัสสนจริยา**
- (๒) **สัมมาสังกัปปะ** เพราะประพฤติปลูกฝังจิตไว้ในอารมณ์นั้น = **อภิโรปนจริยา**
- (๓) **สัมมาวาจา** เพราะประพฤติขีควจีสังวร ๔ อย่างของสัมมาวาจา นั้น = **ปริคคหจริยา**
- (๔) **สัมมากัมมันตะ** เพราะประพฤติตั้งอยู่ในกายสังวร ๓ อย่าง = **สมุฏฐานจริยา**
- (๕) **สัมมาอาชีวะ** เพราะประพฤติผ่องแผ้ว หรือ **ปริสุทธจริยา-ประพฤติบริสุทธิ์** = **โวทานจริยา**
- (๖) **สัมมาวายามะ** เพราะประพฤติประคองใจ = **ปักคหจริยา**
- (๗) **สัมมาสติ** เพราะประพฤติตั้งมั่น = **อุปปัฏฐานจริยา**
- (๘) **สัมมาสมาธิ** เพราะประพฤติไม่ฟุ้งซ่าน = **อวิกเขปจริยา**

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงค้นพบระบบควบคุมจิตใจและร่างกายของมนุษย์ ให้เป็น “ผู้ประเสริฐ-อริยชน-อริยบุคคล” มีคำนิยามแห่งความศรัทธาและเลื่อมใสใน “เมตตากรรณา-วิริยะ-ปัญญา” หรือมีข้อประพฤติปฏิบัติอันเป็นปฏิปทาอันยิ่งยวด ที่จะสนับสนุน “ความเป็นพุทธะ” (โพธิสมภาร) ที่เรียกว่า “ทศบารมี-บารมี ๑๐” ดังนี้

“ทศบารมี-บารมี ๑๐” หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง บารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์ จึงจะบรรลุโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า บารมีทั้ง ๑๐ นั้น จะบริบูรณ์ต่อเมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญแต่ละบารมีครบ ๓ ชั้น (๑) “บารมี” คือ คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด = **ขั้นต้น**

(๓) “**อุปบารมี**” คือ คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด = **ขั้นจวนสูงสุด** (๓) “**ปรมัตตบารมี**” คือ คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด = **ขั้นสูงสุด** ได้แก่

- (๑) “**ทาน**” คือ การให้ การเสียสละเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษยสรรพสัตว์
- (๒) “**ศีล**” คือ ความประพฤติถูกต้องสุจริต
- (๓) “**เนกขัมมะ**” คือ ความปลีกออกจากกามได้ ไม่เห็นแก่การเสพบำเรอ การออกบวช
- (๔) “**ปัญญา**” คือ ความรอบรู้เข้าถึงความจริง รู้จักคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาและดำเนินการจัดการต่างๆ ให้สำเร็จ
- (๕) “**วิริยะ**” คือ ความเพียรแกล้าวกลำบากบั่นทอนการ ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่
- (๖) “**ขันติ**” คือ ความอดทน ควบคุมตนอยู่ได้ในธรรม ในเหตุผล และในแนวทางเพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ยอมล่ออำนาจกิเลส
- (๗) “**สังกะ**” คือ ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ จริงจัง

- (๘) “อธิษฐาน” คือความตั้งใจมั่น ตั้งจุดหมายไว้ดีงามชัดเจนและมุ่งไปเด็ดเดี่ยวแน่วแน่
- (๙) “เมตตา” คือ ความรักความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลหวังให้สรรพสัตว์อยู่ดีมีความสุข
- (๑๐) “อุเบกขา” คือ ความวางใจเป็นกลาง อยู่ในธรรม เรียบสงบสม่ำเสมอ ไม่เอนเอียง ไม่หวั่นไหว ไปด้วยความยินดียินร้ายชอบชังหรือแรงเข้ายวนยั่วใดๆ

นอกจากนี้ ความเป็นพุทธมามกะที่ตินั้น ยังประกอบด้วยคุณธรรมที่เกื้อหนุนปัญญา (ปัญญาคืออาวุธ) และ เป็นผู้แกร่งกล้าอาจหาญ ที่จะทำหน้าที่สืบทอดพระศาสนา ได้อย่างไม่เกรงกลัวพวก “ลัทธินอกพระพุทธศาสนา” ผู้กล่าว “ปรปวาท” [ปะ-รับ-ปะ-วาด] คือ คำกล่าวโทษคัดค้านโต้แย้งของพวกลัทธิอื่นผู้วิปริต แต่ไม่ใช่เป็นการก่อทะเลาะวิวาทให้โทษแก่กัน อันไม่สร้างสรรค์ความสงบในสังคม ดังนี้

“อริยทรัพย์ ๗” หมายถึง ทรัพย์อันประเสริฐ ทรัพย์คือคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ ได้แก่

- (๑) “ศรัทธา” คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ
- (๒) “ศีล” คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม
- (๓) “หิริ” คือ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว
- (๔) “โอตตปปะ” คือ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว
- (๕) “พหุลัจจะ” คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
- (๖) “จาคะ” คือ ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- (๗) “ปัญญา” คือ ความรู้ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ

“อริยวัฑฒิ ๕-อารยวัฑฒิ ๕” หมายถึง ความเจริญอย่างประเสริฐ หลักความเจริญของอารยชน ได้แก่

- (๑) “ศรัทธา” คือ ความเชื่อ ความมั่นใจในพระรัตนตรัย ในหลักแห่งความจริงความดีงามอันมีเหตุผล
- (๒) “ศีล” คือ ความประพฤติดี มีวินัย เลี้ยงชีพสุจริต
- (๓) “สุตะ” คือ การเล่าเรียนระดับฟังศึกษาหาความรู้
- (๔) “จาคะ” คือ การเผื่อแผ่เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจช่วยเหลือ ใจกว้าง พร้อมทั้งจะรับฟังแลร่วมมือ ไม่คับแคบเอาแต่ตัว
- (๕) “ปัญญา” คือ ความรอบรู้ รู้คิด รู้พิจารณา เข้าใจเหตุผล รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง

“เวสารัชชกรณธรรม ๕” หมายถึง **ธรรมทำความกล้าหาญ คุณธรรมที่ทำให้เกิดความกล้า** ได้แก่

- (๑) “ศรัทธา” คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ
- (๒) “ศีล” คือ ความประพฤติถูกต้องดีงาม ไม่ผิดระเบียบวินัย ไม่ผิดศีลธรรม
- (๓) “พหุสัจจะ” คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
- (๔) “วิริยารัมภะ” คือ ปรารถนาความเพียร คือ การที่ได้เริ่มลงมือทำความเพียรพยายามในกิจการนั้นๆ อยู่แล้วอย่างมั่นคงจริงจัง
- (๕) “ปัญญา” คือ ความรอบรู้ เข้าใจซัดในเหตุผล ดี ชั่ว ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น รู้คิด รู้วินิจฉัย และรู้ที่จะจัดการ

เมื่อ พุทธศาสนิกชนเป็นผู้เจริญด้วย “**ตถาคตโพธิศรัทธา**” นั้น จึงไม่ใช่ความเชื่อที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผลและปัญญา ถ้าไม่รู้จักจริง (อวิชชา) ก็ควรทำการศึกษา (สิกขา) ให้เกิดความรอบรู้อย่างแท้จริงในพระธรรม ที่ดำเนินด้วย “**อริยมรรคมีองค์ ๘**” ที่ประมวลลงที่ “**ไตรสิกขา**” ได้แก่ (๑) **ศีล-อธิศีลสิกขา** คือ **สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ** (๒) **สมาธิ-อธิจิตตสิกขา** คือ **สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ** และ (๓) **ปัญญา-อธิปัญญาสิกขา** คือ **สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ** โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความตรัสรู้ใน “**อริยสัจ ๔**” เพราะฉะนั้น ความเป็นพุทธะของศาสนิกชนทั้งหลายนั้น นอกจากจะเป็น “**ภาวิตตต์-มัคคสมังคี-ผลสมังคี**” ที่สัมปยุตต์ด้วยภาวะอันถูกต้องใน “**สัมมัตตะ ๑๐**” (อริยมรรคมีองค์ ๘-สัมมาญาณ-สัมมาวิมุตติ) แล้ว ยังต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วย “**อนุตตรियะ ๓**” ในเวลาเดียวกัน ดังนี้

“**อนุตตรियะ ๓**” หมายถึง **ภาวะที่ยอดเยี่ยม-สิ่งที่ยอดเยี่ยม** ได้แก่

- (๑) “**ทัสสนาอนุตตรियะ**” **การเห็นอันเยี่ยม** คือ ปัญญาเห็นธรรมแห่งญาณทัสสนะ
- (๒) “**ปฏิบัติทานุตตรियะ**” **การปฏิบัติอันเยี่ยม** คือ อริยมรรคมีองค์ ๘
- (๓) “**วิมุตตานุตตรियะ**” **การพ้นอันเยี่ยม** คือ พ้นกิเลสและกองทุกข์แห่งนิพพาน

ฉะนั้น พระพุทธศาสนาเป็น “**ศาสนาแห่งการเรียนรู้**” (Learning Religion) ผู้ที่เป็นพุทธมามกะทั้งหลาย จึงต้องมีฐานะเป็น “**บุคคลแห่งการเรียนรู้**” (ไตรสิกขา-พหุสัจจะ = Learning People) เช่นกัน สังคมของชาวพุทธก็ต้องเป็น “**สังคมแห่งการเรียนรู้**” (Knowledge-Based Society) อีกเช่นกัน “**แล้วภูมิใจใหม่ที่เป็นชาวพุทธ!**” ถ้าภูมิใจก็อย่าได้แต่อ้างว่าเป็นพุทธ แต่ด้วยปัญญาในพระศาสนา ถ้าอย่างนี้ ระวังความโง่งนั้นเสีย และเริ่มศึกษาพระธรรมให้เป็นสิริมงคลในชีวิตดีกว่า อย่ามีชีวิตอยู่โดยไม่รู้อะไรจริงในพระศาสนา ให้รู้แก่นแท้ของพระศาสนาอย่างแท้จริง ไม่เสียชาติเกิด ภาวะนี้เป็นความจริงแน่นอน ให้ถือปฏิบัติ “**อย่าคืออะไร!**” พุดให้รู้เรื่องเข้าใจภาษาถิ่นหนอย “**จ้อบ?...ชะนอย! อย่าให้ว่าวหลายก้อนคำ, ว่าวแล้วอย่าหน้ามีนปีกหลาย, ฟังแน่เดอ...ชะนอย!**” เพราะฉะนั้น ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนาจึงต้องเจริญกรรมฐาน มนสิการกรรมฐาน ให้มาก เพื่อความไพบูลย์แห่งปัญญาทั้งหลาย ซึ่งผลลัพธ์ คือ มีความฉลาดเชี่ยวชาญ รู้แจ้งโลก ทั้งทางโลกและทางธรรม อันเป็นคุณบทแห่งอริยบุคคล โดยมีหลักปฏิบัติที่พึงพิจารณาน้อมใส่ตน ชื่อว่า “**อปัลลภปฏิบัติ ๓**” ดังนี้

“อแปณกปฏิปทา ๓” หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ปฏิปทาที่เป็นส่วนแก่นสารเนื้อแท้ ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยจากทุกข้ออย่างแน่นอนไม่ผิดพลาด ได้แก่

- (๑) “อินทริยสังวร” คือ การสำรวมอินทริย์ คือระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง ๖
- (๒) “โภชนมัตตัญญูตา” คือ ความรู้จักประมาณในการบริโภค คือรู้จักพิจารณารับประทานอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ทำงานให้ชีวิตผาสุก มิใช่เพื่อสนุกสนานมัวเมา
- (๓) “ชาคริยานุโยค” คือ การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่นอน คือขยันหมั่นเพียร ตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ ชำระจิตมิให้มีนิวรณ์ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับพุทธบริษัทแล้ว ควรพิจารณาข้อประพฤติกปฏิบัติ อันเป็นปฏิปทาอันยิ่งยวดตามคำสอนของพระศาสดา นั่นคือ “สังวร ๕-พระสัตตสุสาน์ ๗-พระสัตตสุสาน์ ๘” เพื่อป้องกันการหลงทางในการปฏิบัติธรรม ถ้าศีลวัตรใดที่มีข้อประพฤติกปฏิบัติไม่สอดคล้องกันธรรมดังกล่าวนี้ ให้พึงพิจารณาว่าเป็นเรื่อง “ความคิดเห็น-ความฉลาดเชี่ยวชาญ-ความพิเศษ” เฉพาะของบุคคลนั้น ซึ่งอาจเป็นกุศลโลบายในการปฏิบัติเฉพาะตนในการแก้ทางจิตของตนให้บรรลุธรรมก็ได้ เช่น การใช้คำบริกรรมในการเจริญภาวนาที่แตกต่างกันตามสำนักปฏิบัติธรรมในการเจริญอานาปานสติ ได้แก่ (๑) “พุทโธ!” (๒) “อรหันต์!” (๓) “ยุบหนอพองหนอ!” หรือ ไม่ใช้คำบริกรรมเหล่านี้ (๔) “**อาจใช้การกำหนดสติตามพิจารณาลมหายใจเข้าออกด้วยความเจียวก็ได้**” วิธีข้อปฏิบัติเหล่านี้ เป็นแต่อุบายช่วยหาสิ่งที่เหมาะสมแก่กุลการเป็นสมาธิจิตให้รวดเร็วตามจิตของแต่ละคน เหมือนการเลือกประเภทของกรรมฐานให้ตรงกับจิตของแต่ละคน ดังนี้

“สังวร ๕” คือ ความสำรวม-ความระวังปิดกั้นบาปอกุศล เรียกอีกอย่างว่า “สังวรศีล” หมายถึง ศีลคือสังวร-ความสำรวมเป็นศีล ได้แก่ สังวร ๕ อย่าง ดังนี้

- (๑) “ปาฏิโมกขสังวร” สำรวมในปาฏิโมกข์ คือ รักษาสิกขาบทเคร่งครัดตามที่ทรงบัญญัติไว้ในพระปาฏิโมกข์
- (๒) “สติสังวร” สำรวมด้วยสติ คือ สำรวมอินทริย์มีจักขุเป็นต้น ระวังรักษามิให้บาปอกุศลธรรมเข้าครอบงำ เมื่อเห็นรูป เป็นต้น = อินทริยสังวร
- (๓) “ญาณสังวร” สำรวมด้วยญาณ คือ ตัดกระแสกิเลสมีตัณหาเป็นต้นเสียได้ ด้วยใช้ปัญญาพิจารณา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ตลอดถึงรู้จักพิจารณาเสพปัจจัย ๔ = ปัจจัยปัจเจกชน
- (๔) “ขันติสังวร” สำรวมด้วยขันติ คือ อดทนต่อหนาว ร้อน หิว กระจาย ถ้อยคำแรงร้าย และทุกขเวทนาต่างๆ ได้ ไม่แสดงความวิการ
- (๕) “วิริยสังวร” สำรวมด้วยความเพียร คือ พยายามขับไล่ บรรเทา กำจัดอกุศลวิคตที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปเป็นต้น ตลอดจนละมิจฉาชีพ เพียรแสวงหาปัจจัยสี่เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ที่เรียกว่า “**อาชีพปาริสุทธิ**” = อาชีพปาริสุทธิ

“ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๗” –หลักกำหนดธรรมวินัยทั้ง ๗ กล่าวคือ ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อ

- (๑) “เอกัณฑิพพิทา” คือ ความหน่ายสิ้นเชิง ไม่หลงไหลเคลิบเคลิ้ม
- (๒) “วิราคะ” คือ ความคลายกำหนด ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ การส้ารอกกิเลส
- (๓) “นิโรธ” คือ การดับกิเลส หมคกิเลสหมดทุกขั
- (๔) “อุปสมะ” คือ การสงบระงับกิเลส
- (๕) “อภิญญา” คือ ความรู้ยิ่ง ความรู้ชัด ปัญญาอันยิ่ง
- (๖) “สัมโพชะ” คือ ความตรัสรู้
- (๗) “นิพพาน” คือ นิพพานแห่งอมตชาติ ความดับสนิทแห่งกิเลส

ธรรมเหล่านี้ ฟังรู้ว่า “เป็นธรรม-เป็นวินัย-เป็นสัตตสุสานัน” คือ คำสอนของพระศาสดา หมวดนี้
ตรัสแก่พระอุบาลี

“ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘” –หลักกำหนดธรรมวินัยทั้ง ๘ กล่าวคือ ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อ

- (๑) “วิราคะ” คือ ความคลายกำหนด ความไม่ติดพัน เป็นอิสระ
มีใช้-เพื่อความกำหนดข้อมใจ หรือเสริมความคิดใคร่
- (๒) “วิสังโยค” คือ ความหมดเครื่องผูกมัด ความไม่ประกอบทุกขั
มีใช้-เพื่อผูกมัด หรือประกอบทุกขั
- (๓) “อปยะ” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส
มีใช้-เพื่อพอกพูนกิเลส
- (๔) “อัปปัจจตา” คือ ความอยากอันน้อย ความมักน้อย
มีใช้-เพื่อความอยากอันใหญ่ ความมักใหญ่ หรือมักมากอยากใหญ่
- (๕) “สันตุฎฐิ” คือ ความสัน โดย ความรู้จักอิมรู้จักพอ
มีใช้-เพื่อความไม่สัน โดย (คือ ยินดีตามที่ได้-ยินดีตามกำลัง-ยินดีตามสมควร)
- (๖) “ปวิเวก” คือ ความสงัด ความปลีกออก
มีใช้-เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่ (คือ กายวิเวก-จิตตวิเวก-อุปธิวิเวก = อสังสัคคะ)
- (๗) “วิริยารัมภะ” คือ การประกอบความเพียร ปรารภความเพียร
มีใช้-เพื่อความเกียจคร้าน
- (๘) “สุภรตา” คือ ความเลี้ยงง่าย
มีใช้-เพื่อความเลี้ยงยาก

ธรรมเหล่านี้ ฟังรู้ว่า “เป็นธรรม-เป็นวินัย-เป็นสัตตสุสานัน” คือ คำสอนของพระศาสดา หมวดนี้
ตรัสแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี

ในการเลือกเข้าไปปฏิบัติธรรมตามสำนักวิปัสสนาต่างๆ นั้น ต้องระวังเจ้าสำนักให้มาก ว่าท่านดำรงกิจอยู่ตามเกณฑ์ข้างต้นหรือไม่ มิฉะนั้น ท่านจะกลายเป็นผู้สร้างอกุศลกรรมเอง เพราะไม่ใช่ปัญญาพิจารณาให้ดีวิพากษ์ที่ตามมาจกเจตนาที่ผิด คือ **“เสียเวลาเพราะเผชิญกับสังฆกรรมปลอม”** โดยเฉพาะพวกมารที่เกาะกลุ่มอยู่รอบข้างเจ้าสำนัก ที่ทำหน้าที่เป็นตัวขวางงานให้เจ้าสำนัก ยิ่งรวยก็ต้องยิ่งระวังตัวให้มากขึ้นเท่าตัว มิฉะนั้น **“โดนแน่”** (ไปสว่างกลับมืด ไปมืดกลับยิ่งมืดอีก) การไต่ตรองสืบสวนให้ดีนั้น เพราะอาจมีบางเจ้าสำนักนั้น สำคัญคุณผิดใน **“อริยมรรค-อูตตริมนุสสรธรรม”** ที่เป็น **“ความฟุ้งซ่านแห่งวิปัสสนูปกิเลส”** ที่เรียกว่า **“ธรรมุชัจจ์-สัมมุชัจจะ”** คือ ความสำคัญผิดในธรรมว่าตนได้บรรลุธรรมวิเศษนี้แล้ว (ฉานสมาบัติ-มรรค-ผล-นิพพาน) บางที่ตั้งตนเป็นศาสดาเสียเอง **“กึ่งจะบ้าไปแล้ว!”** เพราะไม่มีวาสนา ไม่มีพระอริยสงฆ์เป็นกัลยาณมิตร ขาดครูอาจารย์ที่ดี (อริยบุคคล-พระอรหันต์) บกพร่องสิ้นบุญในวาสนาข้อธรรม ที่เรียกว่า **“อนุตตรियะ ๖”** อันเกิดจากศรัทธา **“ตถาคตโพธิสัทธา”** คือ **เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคต** หรือ **“รัตนัตถยสัทธา”** คือ **เชื่อพระรัตนตรัย** (รวมทั้งความเชื่อประกอบด้วยเหตุผลและปัญญา ทำให้เจตนา นั้นไม่เป็นพิษด้วยมิฉนาทิฎฐิ ที่เรียกว่า **“กัมมผลสัทธา”** คือ **เชื่อกรรมและผลของกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม**) ดังนี้

“อนุตตรियะ ๖” หมายถึง **ภาวะที่ยอดเยี่ยม-สิ่งที่ยอดเยี่ยม** ได้แก่

- (๑) **“ทัตสนาอนุตตรियะ” การเห็นที่ยอดเยี่ยม** คือ ปัญญาอันเห็นธรรม ตลอดถึงเห็นนิพพาน เห็นพระตถาคต ตถาคตสาวก และสิ่งอันบำรุงจิตใจให้เจริญ
- (๒) **“สวานาอนุตตรियะ” การสดับที่ยอดเยี่ยม** เช่น ได้สดับธรรมของพระพุทธเจ้า
- (๓) **“ลาภานาอนุตตรियะ” การได้ที่ยอดเยี่ยม** เช่น ได้ศรัทธาในพระพุทธเจ้า ได้ดวงตาเห็นธรรม
- (๔) **“สิกขานาอนุตตรियะ” การศึกษาอันเยี่ยม** ได้แก่ การฝึกอบรมในอริสัจ อริจิตต์ และ อริปัญญา
- (๕) **“ปาริจรียนาอนุตตรियะ” การบำร่ออันเยี่ยม** ได้แก่ การบำรุงรับใช้ พระตถาคต และ ตถาคตสาวก (พระอรหันตปัจฉิมสาวก) อันประเสริฐกว่า การที่จะบูชาไฟ พวกเครื่องรางของขลัง หรือ บำรุงบำร่ออย่างอื่น เพราะช่วยให้บริสุทธ์หลุดพ้นจากทุกข์ได้จริง
- (๖) **“อนุตตทานาอนุตตรियะ” การระลึกอันเยี่ยม** ได้แก่ การระลึกถึงพระตถาคต และตถาคตสาวก ซึ่งจะนำไปเพื่อความบริสุทธ์ล่องพ้นทุกข์ได้

แต่ในอีกกรณีหนึ่งนั้น ผู้มีบุญวาสนาได้ปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ด้วยความมีปัญญาเป็นเลิศแล้ว ผู้ประกอบด้วย **“สัมมัตตะ ๑๐”** คือ **ภาวะอันถูกต้อง-สิ่งที่ถูกต้อง** ได้แก่ **“อริยมรรคมีองค์ ๘-สัมมาญาณ ๑-สัมมาวิมุตติ ๑”** ก็ได้ฟังพระธรรมของพระตถาคต ย่อมสำเร็จลุลถึงภาวะอันเยี่ยมด้วยธรรม ๓ ประการ ดังนี้

“อนุตตรियะ ๓” หมายถึง **ภาวะที่ยอดเยี่ยม-สิ่งที่ยอดเยี่ยม** ได้แก่

- (๑) **“ทัตสนาอนุตตรियะ” การเห็นอันเยี่ยม** คือ เห็นธรรม
- (๒) **“ปฏิบัติทานาอนุตตรियะ” การปฏิบัติอันเยี่ยม** คือ มรรคมีองค์ ๘
- (๓) **“วิมุตตานาอนุตตรियะ” การพ้นอันเยี่ยม** คือ พ้นกิเลสและกองทุกข์

ฉะนั้น การสร้างกรรมกุศลที่ดีด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรม “มัชฌิมาปฏิปทา” นั้น ต้องประกอบด้วย “คุณ ๕ ประการ” (พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้าที่ 233 -235 FILE 17) ได้แก่

- (๑) ความมกน้อย-อปปิงฉะ
- (๒) ความสันโดษ-สันโตสะ
- (๓) ความขัดเกลากิเลส-สัลเลสะ (สัลเลขขัฎฐญาณ)
- (๔) ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย-สุภรตา
- (๕) การปรารภความเพียร-วิริยารัมภะ

“คุณ ๕ ข้อ” นี้ (ความมกน้อย-ความสันโดษ-ความขัดเกลากิเลส-ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย-และ-การปรารภความเพียร) ของภิกษุณัั้นบริบูรณ์อย่างนี้แล้วก็จักช่วยให้ “ถาววัตถุ ๑๐ บริบูรณ์”

ในจำนวนคุณธรรมทั้ง ๕ นั้น “ถาววัตถุ ๓ ประการ” คือ ความเป็นผู้มกน้อย-ความสันโดษ-และ-การปรารภความเพียร รวมกันเข้าได้กับ “สัลเลขธรรม” อันเป็นเครื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง ได้แก่

- (๑) สะดวกแก่การเปิดเผยจิต-ออกจากกิเลส
- (๒) เป็นไปพร้อมเพื่อนิพพิทาโดยส่วนเดียว-ความหน่ายสิ้นเชิง
- (๓) เป็นไปพร้อมเพื่อวิราคะ-การสำรอกกิเลส
- (๔) เป็นไปพร้อมเพื่อนิโรธะ-การดับกิเลส
- (๕) เป็นไปพร้อมเพื่ออุปสมะ- การสงบระงับกิเลส
- (๖) เป็นไปพร้อมเพื่ออภิญญา-ปัญญาอันยิ่ง
- (๗) เป็นไปพร้อมเพื่อสัมโพธิระ-การตรัสรู้
- (๘) เป็นไปพร้อมเพื่อพระนิพพาน-ความดับสนิทแห่งกิเลส

ฉะนั้น “ถาววัตถุ ๑๐ บริบูรณ์” ก็จักช่วยให้ “สิกขา ๓ บริบูรณ์” เช่นกัน ดังนี้

“ถาว ๔” นี้คือ สงเคราะห์เข้าใน “อริสัสสิกขา” เท่านั้น ได้แก่ สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ

- (๑) อปปิงฉถาว คือ ถาวว่าด้วยความมกน้อย
- (๒) สันโตสถาว คือ ถาวว่าด้วยความสันโดษ
- (๓) อสังสัคคถาว คือ ถาวว่าด้วยความไม่ระคนด้วยหมู่คณะ
- (๔) สีสถาว คือ ถาวว่าด้วยเรื่องศีล

“กถา ๓” นี้ สงเคราะห์เข้าใน “อธิจิตตสิกขา” เท่านั้น ได้แก่ สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ

- (๑) ปวิเวกกถา คือ กถาว่าด้วยความสังค
- (๒) วิริยารัมภกถา คือ กถาว่าด้วยการปรารภความเพียร
- (๓) สมาธิกถา คือ กถาว่าด้วยเรื่องสมาธิ

“กถา ๓” นี้ สงเคราะห์เข้าใน “อธิปัญญาสิกขา” เท่านั้น ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ

- (๑) ปัญญาถา คือ กถาว่าด้วยเรื่องปัญญา
- (๒) วิมุตติกถา คือ กถาว่าด้วยเรื่องวิมุตติ
- (๓) วิมุตติญาณทัตสนกถา คือ กถาว่าด้วยเรื่องวิมุตติญาณทัตสนะ

เมื่อ “สิกขา ๓ บริบูรณ์” จะช่วยให้ “กองแห่งอเสกขธรรม ๕ อย่างบริบูรณ์” ดังนี้

- (๑) อริสัจธรรมบริบูรณ์ ก็จะเป็น “กองแห่งศีล” ที่เป็นอเสกขะ
- (๒) อธิจิตตสิกขาบริบูรณ์ ก็จะเป็น “กองแห่งสมาธิ” ที่เป็นอเสกขะ
- (๓) อธิปัญญาสิกขาบริบูรณ์ ก็จะเป็น “กองแห่งปัญญาวิมุตติ” ที่เป็นอเสกขะ
- (๔) อธิปัญญาสิกขาบริบูรณ์ ก็จะเป็น “กองแห่งวิมุตติญาณทัตสนะ” ที่เป็นอเสกขะ
- (๕) กองแห่งอเสกขธรรม ๔ บริบูรณ์ ก็จะทำให้ “อมตนิพพานบริบูรณ์” ที่เป็นอเสกขะ

จะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นประโยชน์ใน “คุณ ๕ ข้อ” นี้ ได้แก่ “ความมักน้อย-ความสันโดษ-ความขัดเกลากิเลส-ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย-และ-การปรารภความเพียร” (ดูเปรียบเทียบกับ สัตตสุตตสํ ๗ และ สัตตสุตตสํ ๘ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น) ภิกษุผู้ดำเนินปฏิบัติบริบูรณ์แล้ว ก็จะช่วยให้คุณธรรมเริ่มตั้งแต่ “กถาวัตถุ ๑๐” จนกระทั่งถึง “อมตนิพพานบริบูรณ์” ภิกษุนี้ “ปฏิบัติปฏิบัติทาแห่งธรรมทายาท” แล้วจักได้เป็นอริยสาวกตถาคต ที่เรียกว่า “ธรรมทายาท-ผู้พร้อมถึงความยอดเยี่ยม” ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ประการสำคัญยิ่งอีกนัยหนึ่ง ผู้ที่บรรลุดังความเป็นอริยบุคคลได้นั้น นอกจาก “คุณ ๕ ข้อ” ดังกล่าวนั้น ย่อมประกอบด้วย “ปัญญาเห็นธรรม” ใน “สัทธา ๔” ทั้ง ๒ หมวด และ “สัทธา ๒” ดังนี้

“สัทธา ๔” หมายถึง (๑) **เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ** ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล (๒) **ความเชื่อมั่น** ในสิ่งที่มีความ
ความเลื่อมใสซาบซึ้งชื่นใจ สนุกพอใจเชื่อมั่น มีใจโน้มน้อมมุ่งแล่นไปตาม ไปปรับคุณภาพดีในบุคคลหรือสิ่ง
นั้นๆ หรือ (๓) **ความมั่นใจ** ในความจริง ความดี สิ่งดีงาม และในการทำความดี **ไม่ดูไหล่** ตื่นตุมไปตาม
ลักษณะอาการภายนอก ฉะนั้น **ความศรัทธา**นี้ ไม่ใช่ความหลงใหลมกมาย ได้แก่

- (๑) “**อาคมณัสสัทธา-อาคมณียสัทธา-อาคมสัทธา**” คือ ความเชื่อความมั่นใจของพระโพธิสัตว์ อันสืบ
มาจากการบำเพ็ญสั่งสมบารมี (ทศบารมี) ที่เรียกว่า “**โพธิสมภาร-มหาโพธิสมภาร**” คือ ปฏิบัติ
อันยิ่งยวด เพื่อการตรัสรู้ถึง “**ความเป็นพระพุทธเจ้า**”
- (๒) “**อริคมสัทธา-อริคมณัสสัทธา**” คือ ความเชื่อมั่นของพระอริยบุคคล ซึ่งเกิดจากการเข้าถึงด้วยการ
บรรลุนิพพานเป็นประจักษ์ ตามพระสัจธรรมของพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า
- (๓) “**โศกัปปนัสสัทธา-โศกัปปนียสัทธา-อริโมกขสัทธา**” คือ ความเชื่อหนักแน่นสนิทแน่วเมื่อได้
ปฏิบัติก้าวหน้าไปในการเห็นความจริง ที่เรียกว่า “**อนุสาสนีปาฏิหาริย์**” คือ **ปาฏิหาริย์คืออนุ
สาสนี** นั่นคือ คำสอนเป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัจฉรย์ ซึ่งเป็น
เรื่อง “**วิริยะ (ขันติ)-ปัญญา**”
- (๔) “**ปสาทสัทธา**” คือ ความเชื่อที่เป็นเพียงความเลื่อมใสจากการได้ยินได้ฟัง นั่นคือการสดับฟัง
ธรรม การสนทนาธรรม หรือการแสดงพระธรรมของผู้รู้ สัตบุรุษ ปราชญ์แห่งมุนี อริยบุคคล
อริยสาวกตถาคต เป็นต้น ข้อนี้ไม่สาธารณ์แก่พวกลัทธินอกพระพุทธศาสนา ได้แก่ “**อัญญ
เดียรถีย์-ปริพาชกเดียรถีย์-เดียรถีย์-คิตถิยะ-อลัชชี**” หรือพวกวัตถูวิบัติ ที่เรียกว่า “**คิตถิยปัก
กันตะ**” คือ ผู้ไปเข้ารีตเดียรถีย์ทั้งเป็นภิกษุ อุปสมบทอีกไม่ได้

“สัทธา ๔” หมายถึง **ความเชื่อ-ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล** ได้แก่

- (๑) “**กัมมสัทธา**” คือ เชื่อกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า
“**เมื่อทำอะไร โดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน
เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า**” และ เชื่อว่า “**ผลที่
ต้องการจะสำเร็จ ได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนาคต**” เป็นต้น
- (๒) “**วิปากสัทธา**” คือ เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำ
แล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว
- (๓) “**กัมมัสสตกาสัทธา**” คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ
จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน
- (๔) “**ตถาคตโพธิสัทธา**” คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็น
พระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๕ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำ
ทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด
บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

“สัทธา ๔” ดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นชุดสืบๆ กันมา ที่คนไทยรู้จักกันมาก ซึ่งจัดรวมขึ้นภายหลัง แต่ศรัทธาที่มีหลักฐานมาในคัมภีร์ (ชั้นอรรถกถา) ได้แก่ “สัทธา ๒” ดังนี้

“สัทธา ๒” หมายถึง ความเชื่อ-ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ได้แก่

(๑) “กัมมผลสัทธา” คือ เชื่อกรรมและผลของกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม

(๒) “ตถาคตโพธิสัทธา-รัตนัตถสัทธา” คือ เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคต หรือ เชื่อพระรัตนตรัย

ดังนั้น ในการปฏิบัติธรรมนั้น มีคำกล่าวว่า “สภาวะธรรมที่เกิดดับขึ้น ไม่มีความบังเอิญ แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัยทั้งหลาย มาประชุมกัน มาตั้งรวมกัน แล้วย่อมดังเสื่อมไป เป็นธรรมดา” ถ้าในกรณีของผู้มีบุญวาสนา คือ สร้างความดีกุศลบุญเป็นบารมีปฏิบัติทำอันยิ่ง ย่อมเกิด “ทัสสนานุตตรियะ” **การเห็นที่ยอดเยี่ยม** (ข้อ ๑ ในอนุตตรियะ ๖) คือ ปัญญาอันเห็นธรรม ตลอดถึงเห็นนิพพาน เห็นพระตถาคต ตถาคตสาวก และสิ่งอันบำรุงจิตใจให้เจริญ นั่นคือ ภพภูมิในปัจจุบันก็มักจะพบแต่สิ่งดีๆ ไม่มีอุปสรรค หรือมี “มาร ๕” มารบกวนน้อย ไม่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม คำว่า “มาร ๕” หมายถึง สิ่งที่มาบุคลลให้ตายจากคุณความดีหรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ สิ่งทีล้างผลาญคุณความดี ตัวการที่กำจัดหรือขัดขวางบุคลลมิให้บรรลุผลสำเร็จอันดั่งใจ ได้แก่

(๑) “กิเลสมาร” **มารคือกิเลส** กิเลสเป็นมาร เช่น อวิชชา ตัณหา ทิฏฐิ เพราะเป็นตัวกำจัดและขัดขวางความดี ทำให้สัตว์ประสบความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต

(๒) “ขันธมาร” **มารคือเบญจขันธ** หรือ “ขันธ ๕ เป็นมาร” ได้แก่ “รูป-เวทนา-สัญญา-สังขาร-วิญญาณ” ซึ่งอาจหมายถึง “ร่างกายกับชีวิตจิตใจ” (นั่นคือ “อุปธิวิบัติ” = ร่างกายวิกลพิการ ไม่งดงาม บุคลิกภาพไม่ดี ในช่วงสั้นหมายถึง สุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรครามาก บางทีบวกกับ “วิบัติ ๔” ทั้งหมด “คติวิบัติ” คือ คติเสีย เกิดในกำเนิดต่ำทราม หรือที่เกิดอันไร้ความเจริญ ๑ “กาลวิบัติ” คือ กาลเสีย เกิดอยู่ในสมัยที่โลกไม่มีความเจริญ หรือบ้านเมืองมีแต่ภัยพิบัติ ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มีการกดขี่เบียดเบียนกันมาก ยกย่องคนชั่ว บีบบังคับคนดี ๑ “ปโยควิบัติ” คือ วิบัติแห่งการประกอบ กิจการเสีย ผักไฟในทางที่ผิดประกอบกิจการงานที่ผิด หรือมีปกติชอบกระทำแต่ความชั่ว เมื่อกระทำกรรมดี ก็ไม่ทำให้ถึงขนาด ไม่ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ ทำจับจด ใช้วิธีการไม่เหมาะกับเรื่อง หรือเมื่อประกอบความดีต่อเนื่องมา แต่กลับทำความชั่วหักล้างเสียในระหว่าง ๑) เพราะเป็นสภาพอันปัจจัยปรุงแต่ง มีความขัดแย้งกันเองอยู่ภายใน ไม่มั่นคงทนนาน เป็นภาระในการบริหาร ทั้งแปรปรวนเสื่อมโทรมไป เพราะ ชาติ ชรา พยาธิ เป็นต้น ล้วนรอนโอกาสมิให้บุคลลทำกิจหน้าที่ หรือบำเพ็ญคุณความดี ได้เต็มปรารถนาอย่างแรง อาจถึงกับพราดโอกาสนั้นโดยสิ้นเชิง

- (๓) “**อกิสังขารมาร**” **มารคืออกิสังขาร** หรือ อกิสังขารเป็นมาร เพราะเป็นตัวปรุงแต่งกรรม (กุศล เจตนาหรืออกุศลเจตนา หรือ “**โลกธรรม ๘**” ทั้งหมด) ทำให้เกิด ชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น ขัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจากสังสารทุกข์
- (๔) “**เทวปุตตมาร**” **มารคือเทพบุตร** คือ เทพยิ่งใหญ่ระดับสูงสุดแห่งชั้นกามาวจรคนหนึ่ง ชื่อว่า “**มาร**” เพราะเป็นนิमितแห่งความขัดข้อง คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ มิให้ล่วงพ้นจากแดน อำนาจครอบงำของตน โดยชักให้ห้วงพะวงในกามสุขไม่หาญเสียดสะออกไปบำเพ็ญคุณ ความดีที่ยิ่งใหญ่ได้
- (๕) “**มัจจุมาร**” **มารคือความตาย** คือ ความตายเป็นมาร เพราะเป็นตัวการตัดโอกาสที่จะก้าวหน้า ต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย

หรือในอีกกรณีหนึ่ง ถ้าบวชก็ได้พระอุปัชฌายะที่มีเมตตากรุณา (พระอรหันตจิตตาสพ) ได้เจอพระสัทธรรม ที่แท้จริง ไม่เสียเวลามากในการฝึกฝนเจริญภาวนา สภาวธรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นนี้ ย่อมดำเนินไปตาม การ ตัดสินใจเลือก อันมีเจตนาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในการก่อกรรมทั้งหลาย คือ “**เจตนาธรรม-สัตถเจตนา**” เป็นเหตุปัจจัยในการปรุงแต่งกรรมทั้งหลาย ที่เรียกว่า “**อกิสังขาร ๓**” ดังนี้

“**อกิสังขาร ๓**” หมายถึง **สภาพที่ปรุงแต่ง ธรรมมีเจตนาเป็นประธานอันปรุงแต่งผลแห่งการกระทำ เจตนาที่เป็นตัวการใน “การทำกรรม-กรรม ๓”** นั่นคือ **กายกรรม ๑ วาจกรรม ๑ มโนกรรม ๑** ได้แก่

- (๑) “**ปัญญญาอกิสังขาร**” คือ อกิสังขารที่เป็นบุญ สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่ายดี ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็น กามาวจร (**กามสุคติภูมิ ๗**) = มนุษย์ จาคุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา คุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตว สวัตตี) และ รูปาวจร (ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน = **รูปาวจรภูมิ ๑๖**) ซึ่งเป็น บทาวิถีให้เกิด “**อานัญชา**” (อรูปราวจรจิต) และ “**ปัญญาวิปัสสนา-ญาณทัสสนะ**”
- (๒) “**อบุญญาอกิสังขาร**” คือ อกิสังขารที่เป็นปฏิปักษ์ต่อบุญคือเป็นบาป สภาพที่ปรุงแต่งกรรมฝ่าย ชั่ว ได้แก่ อกุศลเจตนาทั้งหลาย นั่นคือ อกุศลผลวิบากในทุคติแห่ง “**อบาย ๔-อบายภูมิ ๔**” หมายถึง ภาวะหรือที่อันปราศจากความเจริญ ได้แก่ “**นिरยะ**” คือ นรก สภาวะหรือที่อันไม่มี ความสุขความเจริญ ภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย ๑ “**ติรัจฉานโยนิ**” คือ กำเนิดดิรัจฉาน พวกมีด มัวโง่เขลา ๑ “**ปิตติวิสัย**” คือ แคนเปรด ภูมิแห่งผู้หิวกระหายไร้สุข ๑ “**อสุรกาย**” คือ พวกอสูร พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง
- (๓) “**อานัญชาอกิสังขาร**” คือ อกิสังขารที่เป็นอานัญชา “**ฌานสมาบัติ**” สภาพที่ปรุงแต่งภพอัน มั่นคงไม่หวั่นไหว ได้แก่ กุศลเจตนาที่เป็น “**อรูปราวจร ๔**” (อากาสนัญญาชตนะ-วิญญาณัญญา ชายตนะ-อาภิญญัญญาชตนะ-เนวสัณญานา สัณญายตนะ) หมายถึงอภาวะจิตที่มั่นคงแน่วแน่ด้วย “**สมาธิแห่งจตุตถฌาน**” ขึ้นไป เพื่อเป็นปทัฏฐานในวิปัสสนาต่อไปใน “**โลกุตตรภูมิ**”

ด้วยเหตุนี้ “โลกทัศน์” (Worldview) หรือ “กระบวนทัศน์” (Paradigm) นั้น อันเป็นกระบวนประมวลผลทางความคิดในใจ “มโนภาพ-จินตนาการ” (Imaginations) ทั้งหลาย ย่อมเป็นปัจจัยภายในต้นที่จะกำหนดสิทธิ์ในการตัดสินใจเลือกทำกรรมต่างๆ ตาม “เจตนา-สัญญาเจตนา = Volitions” (อุปราศรัย-ใจคอ-สัญญาจิต) ที่มีกิเลสเครื่องเศร้าหมองหมักคองในพื้นที่จิตสันดานนั้นๆ เช่น อนุสัย ๙-อาสวะ ๔-สังโยชน์ ๑๐ หรืออาจเป็นฝ่าย กุศล-อานัญญา-โลกุตตระ = กุศลธรรม-อภัยกตธรรม) ที่เป็นจิตดั้งเดิมที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งหมายถึง “ภาวะจิตที่แปรปรวน” อันประกอบด้วย “ธรรม ๓” เพียงแต่ว่า ใครผู้ใดจะมีธรรมอะไรที่เป็นภูมิดั้งเดิมของตนติดตัวมาจำนวนมากน้อยแค่ไหน เช่น “โสดาบัน ๓” หมายถึง ท่านผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ผู้แรกถึงกระแสอันนำไปสู่พระนิพพานเนตต่อการตรัสรู้ข้างหน้า ได้แก่ (๑) “เอกพีธี” คือ ผู้มีพีธีคือ อตภาพอันเดียว นั่นคือ เกิดอีกครั้งเดียว ก็จักบรรลุอรหัตต์ (๒) “โกลังโกละ” คือ ผู้ไปจากสกุณสู่สกุณ คือ เกิดในตระกูลสูงอีก ๒-๓ ครั้ง หรือเกิดในสุคติอีก ๒-๓ ภพ ก็จักบรรลุอรหัตต์ (๓) “สัตตักขัตตุงปรมะ” คือ ผู้มีเจ็ดครั้งเป็นอย่างยิ่ง คือ เวียนเกิดในสุคติภพอีกอย่างมากเพียง ๗ ครั้ง ก็จักบรรลุอรหัตต์ ดังนี้

“ธรรม ๓” หมายถึง สภาวะ-สิ่ง-ปรากฏการณ์ ให้พิจารณาใน “ปรมัตตัจจะ” ได้แก่

- (๑) “กุศลธรรม” คือ ธรรมที่เป็นกุศล สภาวะที่ฉลาด ดิงาม เอื้อแก่สุขภาพจิต เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ ได้แก่ “กุศลมูล ๓” ก็คือ “นามขันธ์ ๕” ที่สัมปยุตด้วยกุศลมูลนั้นก็คือ “กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม” ที่มีกุศลมูลเป็นสมุฏฐาน “สุจริต ๓” ก็คือ กล่าวสั้นว่า “กุศลในภูมิ ๔”
- (๒) “อกุศลธรรม” คือ ธรรมที่เป็นอกุศล สภาวะที่ตรงข้ามกับกุศล ได้แก่ “อกุศลมูล ๓” และกิเลสอันมีฐานเดียวกับอกุศลมูลนั้น ก็คือ “นามขันธ์ ๕” ที่สัมปยุตด้วยอกุศลมูลนั้น ก็คือ “กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม” ที่มีอกุศลมูลเป็นสมุฏฐาน “ทุจริต ๓” ก็คือ กล่าวสั้นว่า “อกุศลจิตอุปบาท ๑๒” หรือ “อกุศลจิต ๑๒” ได้แก่ โลกมุลจิต ๘ โทสมุลจิต ๒ โมหมุลจิต ๒
- (๓) “อภัยกตธรรม” คือ ธรรมที่เป็นอภัยกต สภาวะที่เป็นกลางๆ ซึ่งขาดลงมิได้ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ได้แก่ (๑) “นามขันธ์ ๕” ที่เป็นวิบากแห่ง “กุศลธรรม” และ “อกุศลธรรม” เป็น “กามาวจร” ก็ตาม “รูปาวจร” ก็ตาม “อรูปาวจร” ก็ตาม “โลกุตตระ” ก็ตาม (๒) ธรรมทั้งหลายที่เป็น “กิริยา” มิใช่กุศล มิใช่อกุศล มิใช่วิบากแห่งกรรม (๓) “รูป” ทั้งปวง (๔) “อสังขตธาตุ” คือ “นิพพาน” กล่าวสั้น คือ “วิบากในภูมิ ๔-กิริยาอภัยกตในภูมิ ๓-รูป ๒๘-และ-นิพพาน ๒” (ธรรมในข้อนี้ให้พิจารณาเปรียบเทียบกับ “อุเบกขา ๑๐” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “จตุตถฌานูเบกขา” หรือที่เรียกว่า “อุเบกขโก” –เป็นผู้มีอุเบกขา

ฉะนั้น สภาวะธรรมที่เป็นที่ปรารถนาของผู้บำเพ็ญเพียรภาวนา คือ “อภัยกตธรรม” ที่สหระคด้วย “อุเบกขา” ในสภาวะธรรมต่างๆ ในการเจริญภาวนา (สมณะ-วิปัสสนา หรือ ฌาน-ญาณ หรือ สมาน-ปัญญา) ในการกำหนดอารมณ์แห่งกรรมฐานให้เป็น “อุเบกขาจิต-คัตถมัชฌัตตตาเจตสิก” คือ อาการของจิตที่สหระคด้วยความเป็นกลางในอารมณ์นั้นๆ “อุเบกขา” ทำให้จิตเป็นกลางเที่ยงตรงและมี “สติ” ที่บริสุทธิ์ คือ ความระลึก

ได้-นึกได้-สำนึกอยู่ไม่พลอ พร้อมด้วยปัญญา ที่เรียกว่า “สัมปชัญญะ” คือ ความรู้ชัด-รู้ชัดสิ่งที่นึกได้-ตระหนัก-เข้าใจชัดตามความเป็นจริง เพราะเกิดปัญญาหยั่งรู้ การลุ่มงถึง “อุเบกขา” จึงเป็นภาวะจิตที่ถึงพร้อมด้วย “สติสัมปชัญญะ” (ความไม่ประมาท-อปปมาทะ) เกิดการบรรลุถึงได้มาซึ่ง “ปัญญาเห็นธรรม” คือ เห็นลักษณะในนามรูปโดยไตรลักษณ์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยปริยาย “อุเบกขา ๑๐” มีรายละเอียดดังนี้

“อุเบกขา ๑๐” หมายถึง เห็น โดยความเข้าถึง ด้วยเห็นเสมอ คือ เป็นผู้ไม่ตกไปในสักใฝ่เลยเห็น ผู้พร้อมเพียงด้วย “ตติยฌาน” เรียกว่า “ผู้มีอุเบกขา-อุเบกขโก” เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยอุเบกขานั้น ซึ่งบริสุทธิไพบุลย์มีกำลัง ได้แก่ ฉฬงกุเบกขา ๑ พรหมวิหารอุเบกขา ๑ โภขฌงกุเบกขา ๑ วิริยอุเบกขา ๑ สังขารอุเบกขา ๑ เวทนุเบกขา ๑ วิปัสสนุเบกขา ๑ ตัตรมัชฌัตตอุเบกขา ๑ ฌานอุเบกขา ๑ และ ปาริสุทธิอุเบกขา ๑ (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้า ๕10 -513 FILE 68) ดังนี้

- (๑) “ตัตรมัชฌัตตอุเบกขา” คือ อุเบกขาที่นำสหชาติธรรมไปเสมออันมาใน “เขวาปนกธรรม” ได้แก่ นันทะ ๑ อธิโมกข์ ๑ มนสิการ ๑ ตัตรมัชฌัตตตา ๑ กรุณา ๑ มุทุตา ๑ กายทุจริตวิริติ ๑ วิทุจริตวิริติ ๑ มิจจาชีวิวิริติ ๑
- (๒) “พรหมวิหารอุเบกขา” คือ อุเบกขาอันเป็นอาการของความเป็นกลางในสัตว์ทั้งหลายที่จิตแผ่ออกไปทิศหนึ่ง
- (๓) “โภขฌงกุเบกขา” คือ อุเบกขาอันเป็นอาการของความเป็นกลางของธรรมอันเกิดร่วมกันที่อาศัย “วิเวก” คือ ความสงัดที่ปลีกออกจากกิเลส
- (๔) “ฉฬงกุเบกขา” คือ อุเบกขาอันเป็นอาการของความไม่ละความเป็นปรกติอันบริสุทธิ ในคลอง “อารมณ ๖” (รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ-ธรรมารมณ) ทั้งที่นำปรารธนาและไม่นำปรารธนาใน “ทวาร ๖-อินทริย์ ๖” (ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย-ใจ)
- (๕) “ฌานอุเบกขา” คือ อุเบกขาอันยังธรรมที่ไม่ตกไปในสักฝ่ายให้เกิดในฌานนั้น แม้เป็นสุขอย่างเลิศ อยู่ก็ตาม
- (๖) “ปาริสุทธิอุเบกขา” คือ อุเบกขาอันไม่ฉวนขวาย แม้ในความสงบจากธรรมเป็นข้าศึก บริสุทธิจากธรรมเป็นข้าศึกทั้งหมด โดยเข้า “จตุตถฌาน” มีอุเบกขาเป็นเหตุให้ “สติ” บริสุทธิ
- (๗) “วิปัสสนุเบกขา” คือ อุเบกขาที่เป็นกลางในการค้นคว้าโดยละสิ่งที่มีที่เป็นด้วยอนัตตา
- (๘) “สังขารอุเบกขา” คือ อุเบกขาอันเป็นกลางในความไม่ยึดถือการดำรงอยู่ในความพิจารณา “นิรรมณ” ด้วยอำนาจวิปัสสนา
- (๙) “เวทนุเบกขา” คือ อุเบกขาที่ไม่รู้ทุกข์ไม่รู้สุขโดยจิตเป็นกามาวจรกุศล
- (๑๐) “วิริยอุเบกขา” คือ อุเบกขาอันได้แก่ความเพียรไม่ย่อหย่อน ด้วยการปรารภถึงความไม่เที่ยง ที่ใส่ใจถึง “อุเบกขานิमित” ตลอดกาล

อนึ่ง ในการเจริญภาวนานั้น สภาวะธรรมทั้งหลายที่นำมา मनสิการ ในกรรมฐานนั้น ล้วนเป็นภาวะจิตของตนเอง (ย่อมสามารถเป็น “อิทธิจิต” ได้ ซึ่งเป็นธรรมมีอารมณ์เป็นปัจจุบัน ด้วยอำนาจอัทธาปัจจุบัน) ที่กำลังเป็นไปในขณะนั้น คือ “ปัจจุบันอัทธา-ปัจจุบันนัทธา” และที่จะเคลื่อนไปสู่ “สัมปรายภพ” คือ ภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ฉะนั้น “ปัจจุบันกาล ๓ อย่าง” นั้น ประกอบด้วย “ช่วงแห่งเวลา” ดังนี้

(๑) “ขณะปัจจุบัน” คือ ปัจจุบันที่ถึง “อุปาทกขณะ-ฐิติขณะ-และ-ภังคขณะ”

(๒) “สันตติปัจจุบัน” คือ ปัจจุบันเนื่องด้วยวาระเป็นไปติดต่อกันสิ้นในวาระหนึ่งหรือสองวาระ

(๓) “อัทธาปัจจุบัน” คือ ปัจจุบันที่กำหนดด้วยภพหนึ่งไปข้างหน้า “สัมปรายภพ”

ฉะนั้น ผู้เป็นเจ้าของกรรมและวิปากนั้น เพื่อเป็นรับรองเรื่อง “กฎแห่งกรรม” กับ “กัมมัตสตกตา-กฎกรรมของสัตว์” แล้วจะสามารถล่วงรู้ประวัติของตนและของผู้อื่นในอดีตได้อย่างไร วิธีที่จะเข้าถึงได้ คือ การบำเพ็ญเพียรเจริญภาวนาให้ถึง “จิตที่เป็นกุศลแห่งจตุตถฌาน” (พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เล่ม ๑ ภาค ๒ - หน้าที่ 581-582 FILE 76) ดังนี้

“จตุตถฌาน” ที่เป็นไปใน “บุพเพนิวาส” พึงทราบว่าเป็นธรรมมีอารมณ์ไม่พึงกล่าว (นวัตตัพพารัมมณะ) แม้โดยการตามระลึกถึง “ชื่อ” และ “โคตร” ในการพิจารณาถึง “นิพพาน” และ “นิมิต” นั้นแหละ พึงทราบว่าเป็น “อดีตารัมมณะ” คือ เป็นธรรมมีอารมณ์เป็นอดีตนั่นเอง ในกาลที่เหลือ แม้จตุตถฌานที่เป็นไปใน “ยถากัมมูปคญาณ” ก็เป็น “อดีตารัมมณะ” เหมือนกัน

บรรดา “จตุตถฌาน” มี “บุพเพนิวาสญาณ” เป็นต้น เหล่านี้ “บุพเพนิวาสญาณ” และ “เจโตปริยญาณ” เป็นธรรมมีอารมณ์เป็นอดีตก็จริง ถึงอย่างนั้น บรรดา “บุพเพนิวาสญาณ” และ “เจโตปริยญาณ” เหล่านี้ “บุพเพนิวาสญาณ” ก็เป็นธรรมมีขั้นในอดีต และเป็นธรรมเนื่องด้วยขั้นอะไรๆ ชื่อว่า “ไม่เป็นอารมณ์หาไม่” เพราะ “บุพเพนิวาสญาณ” นั้น มีคติเสมอด้วย “สัพพัญญูญาณ” ในธรรมทั้งหลายมีขั้นและธรรมที่เนื่องด้วยขั้นในอดีตเป็นอารมณ์ ส่วน “เจโตปริยญาณ” มีจิตซึ่งผ่านไปภายใน ๗ วันเท่านั้น เป็นอารมณ์ เพราะ “เจโตปริยญาณ” นั้น ย่อมไม่รู้ขั้นอื่นหรือธรรมที่เนื่องด้วยขั้น แต่โดยปริยาย ตรัสว่า “มีมรรคเป็นอารมณ์” เพราะมีจิตสัมปยุตด้วยมรรคเป็นอารมณ์ ส่วน “ยถากัมมูปคญาณ” เป็นมรรค คือ เจตนาในอดีตเท่านั้น เป็นอารมณ์ พึงทราบความต่างกัน ดังพรรณนามาจะนี่

ในฐานะนี้ พึงทราบนัยแห่งอรรถกถา ต่อไป

ก็เพราะตรัสไว้ใน “ปฏิฐาน” ว่า “กุศลขันธเป็นปัจจัยแก่อิทธิวิธญาณ แก่เจโตปริยญาณ แก่บุพเพนิวาสานุสติญาณ แก่ยถากัมมุปกญาณ และ แก่อนาคตังสญาณ ด้วยอำนาจอรัมมณปัจจัย” ดังนี้ ฉะนั้น ขันธแม่ทั้ง ๔ จึงเป็นอารมณ์ของ “เจโตปริยญาณ” และ “ยถากัมมุปกญาณ” แม้นในญาณทั้ง ๒ เหล่านี้ “ยถากัมมุปกญาณ” ก็มีกุศลและอกุศลนั้นแหละเป็นอารมณ์

“จตุตถฌาน” ที่เป็นไปใน “ทิพยจักขุ” ชื่อว่า เป็นธรรมมีอารมณ์เป็นปัจจุบันเท่านั้น เพราะสี (วรรณะ) ที่เป็นอารมณ์มีอยู่ “จตุตถฌาน” ที่เป็นไปใน “อนาคตังสญาณ” เป็นธรรมมีอารมณ์เป็นอนาคตเท่านั้น เพราะ “อนาคตังสญาณ” นั้น มีคติอย่าง “สัพพัญญุตญาณ” ในธรรมทั้งหลายที่มีขันธอนาคตและธรรมที่เนื่องด้วยขันธในอนาคตเป็นอารมณ์เหมือน “บุพเพนิวาสญาณ” ในบรรดา “เจโตปริยญาณ” และ “อนาคตังสญาณ” เหล่านี้ แม้ “เจโตปริยญาณ” จะมีอารมณ์เป็นอนาคตก็จริง ถึงอย่างนั้น “เจโตปริยญาณ” นั้น ก็ทำจิตที่เกิดขึ้นภายใน ๗ วัน เท่านั้น ให้เป็นอารมณ์ “อนาคตังสญาณ” นี้ย่อมกระทำจิตที่เกิดขึ้นบ้าง ขันธที่เกิดขึ้นบ้าง ธรรมที่เนื่องด้วยขันธบ้าง ในอนาคตตั้งแสนกัปให้เป็นอารมณ์ได้ (“บุคคลเมื่อรำลึกแม้ร้อยปี แม้แสนปี ย่อมระลึกได้ และย่อมรู้ได้” อ้างใน: พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เล่ม ๑ ภาค ๒ - หน้าที่ 580 FILE 76) “ฌานที่ ๓” และ “ฌานที่ ๔” ที่เป็นรูปาวจร เป็นต้น ฟังทราบว่าเป็น “นวัตตัพพารัมมณะ” คือเป็นธรรมมีอารมณ์ ฟังกล่าวไม่ได้โดยส่วนเดียว เพราะไม่ปรารถนธรรมเมื่อนั่งหนึ่งในธรรมที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ให้เป็นไป

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อว่าโดยกุศลแล้ว “จตุตถฌาน” มี ๑๓ ประเภท (พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 432-435 FILE 78) ดังนี้

- (๑) จตุตถฌาน อันเป็น บาทแห่งฌานทั้งปวง
- (๒) จตุตถฌาน อันเป็น อิทธิวิธี
- (๓) จตุตถฌาน อันเป็น ทิพพโสตญาณ
- (๔) จตุตถฌาน อันเป็น เจโตปริยญาณ
- (๕) จตุตถฌาน อันเป็น บุปเพนิวาสญาณ
- (๖) จตุตถฌาน อันเป็น ทิพพจักขุญาณ
- (๗) จตุตถฌาน อันเป็น ยถากัมมุปกตญาณ
- (๘) จตุตถฌาน อันเป็น อนาคตังสญาณ
- (๙) จตุตถฌาน อันเป็น อากาสาณัญญาตนฌาน
- (๑๐) จตุตถฌาน อันเป็น วิญญาณัญญาตนฌาน
- (๑๑) จตุตถฌาน อันเป็น อากิญจัญญาตนฌาน
- (๑๒) จตุตถฌาน อันเป็น เนวสัณญานาสัณญายตนฌาน
- (๑๓) จตุตถฌาน อันเป็น โลกุตตรจตุตถฌาน

ในอันดับต่อไปนี้ ให้กำหนดรู้ถึง “อารมณ์แห่งจตุตถฌาน” ที่เกิดใน “อิทธิมรรคม” ต่างๆ ดังนี้

ในฌานเหล่านั้น “จตุตถฌาน” อันเป็น บาทแห่งฌานทั้งปวง (อรัญญูปนิชฌาน-รูปฌาน ๔ และ อรูปฌาน ๔ *ลักขณูปนิชฌาน* – วิปัสสนา มรรค และ ผล) เป็น “นวัตตัพพารัมมณะ” อย่างเดียว (คือ มี อารมณ์ที่ไม่พึงกล่าว)

เมื่อภิกษุน้อมกายไปสู่ “ฌานที่ ๔” เพื่อทำ อิทธิวิริยะ ด้วยอำนาจแห่งจิต (คือ ให้กายไปพร้อมกับจิต) ชื่อว่า เป็น “ปริตตารัมมณะ” (มีอารมณ์เล็กน้อย = ไม่ชำนาญ-ไม่เติบโต) เพราะความที่ภิกษุนั้น มีกาย เป็นอารมณ์ ในขณะที่ทำปาฏิหาริย์ด้วยการอันไม่ปรากฏอยู่ (คือ เมื่อกายไปพร้อมกับจิต กายก็จะไม่ ปรากฏ เรียกว่า “อภิสสมานกาย” = หายตัวได้)

เมื่อภิกษุน้อมจิตไปด้วยอำนาจแห่งกาย (คือ ให้จิตไปพร้อมกับกายย่อมปรากฏเห็นได้) กระทำ ปาฏิหาริย์ด้วยกายอันปรากฏอยู่ ไปสู่พรหมโลก ชื่อว่า เป็น “มหัคคตารัมมณะ” เพราะความที่ภิกษุนั้น มีจิตในสมาบัติเป็นอารมณ์

“ฌานที่ ๔” อันให้สำเร็จ ทิพพโสตญาณ ชื่อว่า “ปริตตารัมมณะ” เพราะความที่ภิกษุนั้นมีเสียงเป็น อารมณ์

“ฌานที่ ๔” อันให้สำเร็จ เจโตปริยญาณ เป็น “ปริตตารัมมณะ” ในขณะที่รู้จิตอันเป็นกามาวจร เป็น “มหัคคตารัมมณะ” (มีอารมณ์ที่เป็นรูปาวจร และอรูปาวจร) ในเวลา รู้จิตอันเป็นรูปาวจรและอรูปาวจร เป็น “อัปปมาณารัมมณะ” (มีอารมณ์ไม่มีประมาณ) ในเวลา รู้จิตอันเป็น “โลกุตตระ” ก็ปุถุชนผู้ได้ เจโตปริยญาณ ย่อมรู้จิตของปุถุชนทั้งหลายเท่านั้น ย่อมไม่รู้จิตของพระอริยะทั้งหลาย พระโสดาบัน ย่อมรู้จิตของพระโสดาบัน และปุถุชนทั้งหลาย พระสกทาคามี ย่อมรู้จิตของพระสกทาคามี และบุคคล ผู้มีภูมิต่ำกว่า พระจिณาสพย่อมรู้จิตของชนแม่ทั้งหมด

“ฌานที่ ๔” อันเป็น ปุพเพนิวาสญาณ เป็น “ปริตตารัมมณะ” ในขณะที่ระลึกถึงขั้นอันเป็นกามาวจร เป็น “มหัคคตารัมมณะ” ในขณะทีตามระลึกถึงขั้น อันเป็นรูปาวจรและอรูปาวจร เป็น “อัปปมาณารัมมณะ” ในเวลาตามระลึกว่า ในอดีตกาล พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระจิณาสพ ทั้งหลาย เจริญมรรคแล้วกระทำให้แจ้งซึ่งผล ดังนี้ เป็น “นวัตตัพพารัมมณะ” ในเวลาที่ตามระลึกถึง ชื่อและโคตร

“ฌานที่ ๔” อันเป็น ทิพพจักขุญาณ ชื่อว่า เป็น “ปริตตารัมมณะ” เพราะความที่ภิกษุนั้นมี สี เป็น อารมณ์

“ฌานที่ ๔” อันเป็น ยถากัมมุปลคตญาณ เป็น “ปริตตารัมมณะ” ในขณะที่ระลึกถึงกรรมอันเป็นกามาวจร เป็น “มหัคคตารัมมณะ” ในขณะที่ระลึกถึงกรรม อันเป็นรูปาวจร และอรูปาวจร

“ฌานที่ ๔” อันเป็น อนาคตังสญาณ เป็น “ปริตตารัมมณะ” ในกาลกำหนดรู้ถึงการเกิดขึ้นแห่งกามชาติ ในอนาคตกาล เป็น “มหัคคตารัมมณะ” ในเวลาที่รู้การเกิดขึ้นในรูปภพและอรูปภพ เป็น “อัปปมาณารัมมณะ” ในการรู้ว่า ในอนาคตกาล พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระชีนาสพทั้งหลาย จัก เจริญมรรค จักสำเร็จผล ดังนี้ เป็น “นวัตตัพพารัมมณะ” ในเวลาที่ระลึกถึงชื่อและโคตร

“ฌานที่ ๔” อันเป็น อากาธานัญญาตนะ และ อากิญจัญญาตนะ เป็น “นวัตตัพพารัมมณะ”

“ฌานที่ ๔” อันเป็น วิญญานัญญาตนะ และ เนวสัญญานาสัญญาตนะ เป็น “มหัคคตารัมมณะ”

“ฌานที่ ๔” อันเป็น โลกุตตรจตุตถฌาน เป็น “อัปปมาณารัมมณะ”

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาตนด้วยการเจริญภาวนานั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย คือ เป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่ลำบาก และรู้ผลได้ช้า ที่เรียกว่า “ทุกขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญญา” (ข้อ ๑ ในปฏิปทา ๔) คือ ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า คนที่ใจร้อนย่อมบรรลุผลได้ช้า หรือมีจะนั้น ก็ให้เลิกกันไปเลย ในการปฏิบัติธรรมนั้น คือ การสร้างกรรมดี “กุศลกรรม” โดยเริ่มต้นที่ดีที่สุดที่ “กุศลกรรมบถ ๑๐” ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเข้าใจถึงสมุฏฐานของการปฏิบัติ ธรรมว่า มีคติหรือมิตินทางแนวความคิดที่เป็น “ทางสายกลางแห่งปัญญาโดยมัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งจะมุ่งเน้น การศึกษาปฏิบัติธรรมด้วย “ไตรสิกขา” ได้แก่ “ศีล-สมาธิ-ปัญญา” เพื่อดับปิดกัน “อวิชชา” คือ ความไม่รู้จริง และ “โมหะ” คือ ความหลงใหล เพราะไม่รู้ใน “อริยสัจ ๔-กาล ๑-ปัจจุสมุปบาท ๑๒” เพราะฉะนั้น “ไตรสิกขา” ที่สมบูรณ์และบริสุทธิ์นั้น ย่อมทำให้เกิด “สติสัมปชัญญะ-อัปปมาทะ” ที่สมบูรณ์และบริสุทธิ์ เช่นกัน คือ “ความระลึกทั่วด้วยความรู้ด้วยความไม่ประมาท” อันเป็น “สามัญญสำนักแห่งพุทธะ” ในขั้นนี้ หมายถึง “ทุกหน่วยความนึกคิดในใจ” ก็คือ “กรรมที่ประกอบด้วยเจตนา” อันเป็นไปตามความศรัทธาและความ เลื่อมใสตาม (๑) กฎแห่งกรรม = กัมมผลลัทธา (๒) กฎกรรมของสัตว์ = กัมมัตสกตลัทธา (๓) พระปรีชา สามารถในความตรัสรู้ของพระตถาคต = ตถาคตโพธิสัทธา (รัตนตตยสัทธา) ถ้าไม่เข้าใจอย่างประจักษ์ในจุด นี้ ก็คงเป็นการยากมากที่จะเข้าถึง คำว่า “กุศลกามาวจร-รูปาวจร-อรูปาวจร-โลกุตตระ” ซึ่งเป็นเส้นทางแห่ง กระแสพระนิพพาน ที่ต้องดำเนิน (โยนิโสมนสิการแห่งทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ) ด้วย “อริยมรรคมี องค์ ๘” เพื่อการตรัสรู้ถึง “อริยสัจ ๔” เพราะการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อดับกิเลสและทุกข์ทั้ง ปวง ก็คือ “การสร้างกรรมดี” ซึ่งจะให้ผลวิบาก คือ “พระนิพพาน” ในการจะสร้างกรรมดีได้นั้น ต้องมาจาก อุปนิสัยใจคอที่เห็น “กุศลกรรม” รู้แจ้งใน “กฎแห่งกรรม” อนาคตที่ดีเกิดจากการทำความดีเป็นกุศลบุญใน ปัจจุบันนี้เป็นต้นไป ซึ่งจะกลายเป็น “บุญวาสนาสะสมเป็นบารมี” ในภพต่อไป (“สัมปรายภพ” คือ ภพเป็น ที่ไปในเบื้องหน้า) คือ “การบรรลุความตรัสรู้สัมมาโพธิญาณ” ได้อย่างแน่นอน เพราะฉะนั้น “กุศลกรรม”

ที่เกิดขึ้นนั้น ก็เป็นระดับจิตตั้งแต่ (๑) กามาวจรกุศลจิต (๒) รูปาวจรกุศลจิต (๓) อรูปาวจรกุศลจิต และ (๔) โลกุตตรจิต ตามลำดับ อันเป็น “กุศลผลวิบากกรรม” ที่ผู้อื่นจะมาแย่งหรือมาทำแทนตัวเราได้ยาก ถึงแม้จะแผ่เมตตาจิตให้ ถ้าไม่ลงมือทำเอง ย่อมไม่เกิดกุศลผลวิบากจิตดังกล่าวนี้ได้ “ต้องทำเอง ทำแทนกันไม่ได้” เพราะ “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง = กัมมัตสกตาปัญญา” (ปัญญาสามัญ) เมื่อเกิด “ปัญญาเห็นธรรม” โดยนัยว่า “กุศลกรรมดังกล่าวนี้ เป็นอริยมรรคที่จะนำทางออกจากวิภวแห่งสงสารทุกข์” ก็ย่อมเกิด “กัมมัตสกตาญาณแห่งอริปัญญา” โดยอนุโลมได้ จนเป็นบาทวิถีแห่งสามารถสำเร็จมรรคผลได้อย่างแท้จริง ด้วยกรรมดีทั้งหลายที่ตนทำสืบเนื่องกันมา กล่าวโดยสรุป ดังนี้

(๑) “กฎแห่งกรรม” ทำให้เห็นการกระทำดีด้วยเห็นผลตามหลักปฏิจางสมุปปาท เพื่อดับกิเลส “อวิชชา” เพื่อไม่ให้เกิดทุกข์ การเจริญภาวนา เป็นกุศลกรรมในการดับกิเลสและทุกข์ได้ ไม่ใช่ การรอคอยผู้มีฤทธิ์มาช่วย ต้องทำเองด้วยตนเองเท่านั้น “กฎแห่งกรรม” ทำให้เห็น “สภาพแห่งทุกข์ในวิภว” เมื่อเจริญภาวนาถึง “จตุตถฌาน” ย่อมมีอิทธิฤทธิ์ ใน “วิชา-ญาณ” หมายถึง ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ และ ปัญญาหยั่งรู้ เพราะจิตสะอาดบริสุทธิ์ปราศจากนิวรณ์ คือ “หมจจ-สะอาด-บริสุทธิ์-ผ่องใส-เบิกบาน-ไม่มีมลทิน-ปราศจากอุปกิเลส-อ่อน-ควรแก่งาน-มั่นคง-ไม่หวั่นไหว” ได้แก่ (๑) “นามรูปปัจจุณญาณ” (ข้อ ๑ ในญาณ ๑๖) คือ ปัญญาหยั่งรู้ที่กำหนดแยกนามรูป ทำให้เกิด “วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ” ได้แก่ ชั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรี ๒๒-อริยสัจ ๔ และ (๒) “ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ” (ข้อ ๑ ในวิชา ๓) คือ ญาณเป็นเหตุระลึกถึงชั้นที่อาศัยอยู่ในก่อนได้ นั่นคือ “ระลึกชาติได้” ว่าเคยทำกรรมอะไร ไว้บ้างในอดีต ซึ่งเป็นผลวิบากกรรมที่กำกับให้มาเกิดในภพปัจจุบันนี้ได้ นอกจากนี้ ยังรวมถึง “ยถากัมมุปคตญาณ” คือ ปัญญาหยั่งรู้ด้วยสามารถแห่งกาลรู้กรรมของตนและของผู้อื่น อันเกี่ยวเนื่องกับ “กัมมัตสกตาของตน” โดยตรง นั่นเอง เมื่อจิตเป็น “จตุตถฌานกุศลจิต” (จิตปฏิสังขตุด้วยอริยมรรคมืองค์ ๘) มีภาวะตามที่เป็นจริงแห่ง “ฉานูปกขาจิต” ย่อมวางตนเป็นกลางในอารมณ์แห่งกรรมฐานนั้นๆ เพราะเกิดปัญญารอบรู้ ที่เห็นนามรูปนั้นโดยไตรลักษณ์ (ที่เรียกว่า “สัมมสนญาณ” คือ ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์ ตามข้อ ๓ ในญาณ ๑๖) คือ ความไม่เที่ยง-อนิจจตา ความเป็นทุกข์-ทุกขตา และ ความไม่ใช่ตัวตน-อนัตตตา (ปัญญาญาณอันเกิดจากอนุปัสสนา ๓) ตามลำดับ ฉะนั้น จิตที่สหระคด้วยอัปปมัญญาธรรม “เมตตา-กรุณา-มุทิตา-อุเบกขา” ดีแล้ว ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายโดย “ไม่เสียกรรม” คือ ไม่หลงไหลลงมายในบุญอย่างไรเหตุผล

(๒) “กฎกรรมของสัตว์” ทำให้ไม่ลังเลสงสัยในการทำดีอันเป็นกุศลกรรมที่ทำให้จิตอยู่ในภูมิแห่งความเจริญในกระแสนิพพาน มีความมั่นใจประคองจิตตั้งมั่นถ้อยมั่นใน “อริยมรรคมืองค์ ๘” อันเป็นปฏิบัติทางอันยอดเยี่ยม เมื่อจิตของผู้บำเพ็ญเพียรเจริญภาวนาก้าวถึง “จตุตถฌาน” (อุเบกขา-เอกัคคตาแห่งสมาธิ) ดีแล้ว ถึงพร้อมแล้ว และไพญุลย์ยิ่งแล้ว ย่อมเกิด “วิชา-

ญาณ” หมายถึง ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ และ ปัญญาหยั่งรู้ เพราะจิตสะอาดบริสุทธิ์ปราศจาก
 นิรวณณ์ ได้แก่ (๑) “ปัจจัยปริคคหญาณ” (ข้อ ๒ ในญาณ ๑๖) คือ ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและ
 รูป อันเป็น “สาเหตุแห่งทุกข์” โดยพิจารณาภาวะธรรมดังกล่าวนั้นตาม “ปัจจุสมุปบาท ๑๒”
 หรือ “กฎแห่งกรรม” หรือ “ปัจจุสมุปบันนธรรม” ทั้งหลาย ธรรมแห่งเหตุปัจจัยในภวจักรหรือ
 สงสารจักร และ (๒) “จตุปปาตญาณ-ทิพพจักขุญาณ” คือ ญาณกำหนดรู้จุดและอุบัติแห่งสัตว์
 ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลายในสังสารวัฏฏ์ นั่นคือ
 เห็นสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง ที่เรียกว่า “กัมมัสสกตาญาณ” (กฎกรรมของสัตว์)
 อย่างไม่รู้ก็ตาม เมื่อจิตเป็น “จตุตถฌานกุศลจิต” (จิตปฏิสังขตด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘) มีภาวะตามที่เป็น
 เป็นจริงแห่ง “ฌานูปেকขาจิต” ย่อมวางตนเป็นกลางในอารมณ์แห่งกรรมฐานนั้นๆ เพราะเกิด
 ปัญญารอบรู้ ที่เห็นนามรูปนั้นโดยไตรลักษณ์ (ที่เรียกว่า “สัมมสนญาณ” คือ ญาณกำหนดรู้ด้วย
 พิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์ ตามข้อ ๓ ในญาณ ๑๖) คือ ความไม่เที่ยง-อนิจจตา
 ความเป็นทุกข์-ทุกข์ตา และ ความไม่ใช่ตัวตน-อนัตตตา (ปัญญาญาณอันเกิดจาก “อนุปัสสนา
 ๗” ได้แก่ (๑) “อนิจจานุปัสสนา-ชวณปัญญา” คือ ปัญญาเร็ว (๒) “ทุกขานุปัสสนา-นิพเพธิก
 ปัญญา” คือ ปัญญาทำลายกิเลส (๓) “อนัตตานุปัสสนา-มหาปัญญา” คือ ปัญญามาก (๔)
 “นิพพิทานุปัสสนา-ติกขปัญญา” คือ ปัญญาคมกล้า (๕) “วิราคานุปัสสนา-วิบูลปัญญา” คือ
 ปัญญากว้างขวาง (๖) “นิโรธานุปัสสนา-กัมภีรปัญญา” คือ ปัญญาลึกซึ้ง (๗) “ปฏินิสัคคานุปัสสนา-
 อัสสามันตปัญญา” คือ ปัญญาไม่ไกล) ตามลำดับ ฉะนั้น จิตที่สทรรคด้วยอัปปมัญญาธรรม
 “เมตตา-กรุณา-มุทิตา-อุเบกขา” ดีแล้ว ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งหลาย
 โดย “ไม่เลียดธรรม” คือ ไม่หลงใหลลงมลายในบุญอย่างใดเหตุผล

เพราะฉะนั้น “กัมมัสสกตาญาณ” คือ ปัญญาหยั่งรู้ความเป็นไปตามกรรมของสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งรวมถึง “กรรม
 ของตน-กัมมัสสกตาแห่งตน” ซึ่งเป็นญาณที่ปฏิสังขตด้วย (๑) “นามรูปปริจเฉทญาณ” คือ เห็น “อุปาทาน
 ๕ เป็นทุกข์” และ (๒) “ปัจจัยปริคคหญาณ” คือ เห็น “สาเหตุแห่งทุกข์” นอกจากนี้ ยังสัมปยุตต์ด้วย
 “วิชา” คือ ความรู้แจ้ง-ความรู้วิเศษ ได้แก่ “อิทธิวิธี (อิทธิจิต)-ทิพพโสตญาณ-เจโตปริยญาณ-ทิพพจักขุ
 ญาณ-ยถากัมมูปคตญาณ-อดีตังสญาณ-อนาคตังสญาณ-ปัจจุปปันนังสญาณ” ฉะนั้น “วิชา-ญาณ”
 ทั้งหลายเหล่านี้ อันเป็น “อริสมณธรรม” ของผู้บรรลุถึง “รูปาวจรจตุตถฌาน” ก็อย่าฟุ้งซ่านไปหลงมลาย
 สำคัญผิดในธรรมทั้งหลายเหล่านั้น (“อุปেকขโก” –เป็นผู้มีอุเบกขา) แต่ให้ฤทธิ์ที่เกิดขึ้นนั้น เป็น “มรรคา-
 มรรควิธี” (ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ) ในการดับทุกข์ ไม่ใช่เพื่อแสวงหาลาภสักการะ อันเป็นการพอก
 พูนกิเลสตัณหาที่ไม่ใช่ทางแห่งพระนิพพาน ให้สังวรไว้ว่า “พระพุทธเจ้าทรงรังเกียจอิทธิปาฏิหาริย์และอา
 เทศนาปาฏิหาริย์ แต่ทรงสรรเสริญอนุศาสนิปาฏิหาริย์ว่าเป็นเยี่ยม” ซึ่งอรรถในพุทธวจนะนี้ เป็นสิ่งจริงแท้
 แน่นอน ฟังน้อมนำมาใส่ใจจิตใจตนเองเพื่อปฏิบัติสู่ความหลุดพ้นที่แท้จริงด้วย ให้เห็นกรรมของตนเท่านั้น.

